

www.ketab.ir

روش تحقیق

(بارویکرد پایان نامه نویسی)

کتابی برای کسانی که دغدغه آن دارند که نامه پایانی تحصیلشان آغازی برای عمل باشد.

تألیف

غلامرضا خاکی

آیا می دانید که:

با تبدیل شدن غیرمجاز هر کتاب به فایل pdf یا powerpoint و انتشار آن در اینترنت، قلم چند نویسنده برای تولید علم گند می گردد؟ چراغ چندین ناشر و کتابفروش بی فروغ می شود؟ چند ده کارگر چاپخانه از ادامه کار باز می مانند؟...

اگر از حق معنوی (Copyright) که یک «حق انسانی» است بگذریم، آیا تبدیل و انتشار ناجوانمردانه کتابها بصورت نسخه های الکترونیکی، مصداق «سرقت» و «مال دزدی خریدن»، در روزگار ما نیست؟...

سرشناسه : خاکي، غلامرضا ۱۳۴۲-
 عنوان و نام پديدآور : روش تحقيق با رويکرد پايان نامه نويسي / غلامرضا خاكي.
 مشخصات نشر : تهران: فوژان، ۱۳۹۱
 مشخصات ظاهري : ۳۷۶ ص: مصور.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۹۳۶۲۱-۰-۳
 وضعيت فهرست نويسي : فيبا
 يادداشت : چاپ قبلي: کوهسار ۱۳۹۱.
 موضوع : تحقيق -- روش شناسي
 موضوع : پايان نامه
 رده بندي کنگره : الف ۱۳۹۱ خ ۲/۹۵۵/۱۸۰ Q
 رده بندي ديگر : ۰۰۱/۴۲
 شماره کتابخانه ملي : ۳۰۶۱۱۴۵

اولين چاپ: (۱۳۷۸) مرکز تحقيقات علمي کشور
 چاپ اول تا دهم: (۱۳۹۱-۱۳۸۲) انتشارات بازتاب
 چاپ اول تا هفتم: (۱۳۷۷-۱۳۷۲) ناشر
 شمارگان: ۱۰۰۰

حروفچيني و صفحه آرايي: اعظم
 چاپ / صحافي: سيمرغ زرین / کيما

تمامی حقوق اين اثر محفوظ است. تکثير يا توليد مجدد آن بطور کلي و جزئي (چاپ صوتي،
 تست سازي و انتشار الکترونيکي...) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع بوده و قابل پيگرد قانوني است.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۳۶۲۱-۰-۳

قيمت: ۳۵۰۰۰ تومان

مرکز پخش: نشر فوژان

تهران، م انقلاب، خ لبافى نژاد، بين اردبېهشت و کارگر، کوچه درخشان، پ ۲ واحد ۲.

تلفن: ۰۹۱۲۶۸۶۰۹۲۳-۶۶۴۰۸۵۰۱-۶۶۴۹۰۲۰۹

WWW.FOZHANPUB.IR

Email: fozhanpub@yahoo.com

telegram: @Nashre_fozhan

فهرست کلی

بخش (I)

آنچه باید پیش از پایان نامه نویسی بدانیم

نوشتار (۱): پژوهش و جایگاه آن در مدیریت علمی و عملی

نوشتار (۲): کارکرد نظریه و اجزای آن

نوشتار (۳): تحقیق باهدف نظریه پردازی یا نظریه آزمایی؟

بخش (II)

فرآیند اجرایی و فصل بندی یک پایان نامه

فصل یکم: کلیات تحقیق

فصل دوم: پیشینه تحقیق (مروری بر ادبیات موضوع)

فصل سوم: روش شناسی (روش تحقیق)

فصل چهارم: داده های تحقیق و تجزیه و تحلیل آنها

فصل پنجم: یافته های تحقیق (نتیجه ها و پیشنهادها)

● متابع ● پیوست ها ● واژه نامه

فهرست جزئی

صفحه

عنوان

۱.....	پیشنگار
۷.....	سخنی با همکاران

بخش (۱) آنچه باید پیش از پایان نامه نویسی بدانیم

۱۳.....	نوشتار (۱): پژوهش و جایگاه آن در مدیریت علمی و عملی
۱۵.....	مقدمه
۱۵.....	انواع مهارت‌های مورد نیاز در سازمان
۱۶.....	قلمروهای فعالیت مدیریتی
۱۷.....	ضرورت پژوهش‌های سازمانی
۱۹.....	پژوهش سازمانی در ایران
۱۹.....	انواع پژوهشگران سازمانی
۲۰.....	محدودیت‌های پژوهش سازمانی
۲۱.....	تحول در مفهوم پژوهش سازمانی و سازوکارهای آن
۲۱.....	جایگاه تحقیق در فرآیند مدیریت علمی
۲۲.....	گونه‌های پژوهش در علم مدیریت
۲۳.....	مقایسه پژوهش‌های بنیادی و کاربردی
۲۳.....	رابطه پژوهش‌های بنیادی و کاربردی
۲۵.....	تأثیر ایدئولوژی در پژوهش
۲۷.....	● مفهوم‌ها، پرسش‌ها و تمرین‌های تحلیلی

۲۹	نوشتار (۲): کارکرد نظریه و اجزای آن
۳۱	مقدمه
۳۱	نظریه (تئوری) چیست؟
۳۲	ویژگی‌های نظریه
۳۲	معیارهای ارزیابی یک نظریه
۳۳	نظریه اجتماعی و ایدئولوژی
۳۴	ایدئولوژی و نظریه‌های مدیریتی
۳۵	نقش نظریه در پژوهش
۳۵	اجزاء نظریه
۴۳	ارتباط بین متغیرها
۴۴	سطوح اندازه‌گیری
۵۲	انواع تعریف‌های عملیاتی
۵۶	● مفاهیم، پرسش‌ها، تم‌ها، تحلیل‌ها
۵۷	نوشتار (۳): تحقیق، با هدف تعیین برداری یا نظریه‌آزمایی؟
۵۹	مقدمه
۵۹	اهداف اصلی تحقیق
۵۹	(۱) فرآیند نظریه‌پردازی (Theory Construction/building)
۶۱	مرحله‌های نظریه‌پردازی
۶۴	(۲) فرآیند نظریه‌آزمایی (Theory Testing)
۶۴	مرحله‌های نظریه‌آزمایی
۶۶	شاخص: ابزاری برای سنجش و تبدیل مفهوم کیفی به متغیر کمی
۶۹	ویژگی‌های یک شاخص خوب
۷۰	انواع شاخص‌ها
۷۱	تأثیر ارزش‌ها بر شاخص‌ها
۷۳	* مؤلفه‌ها و شاخص‌های «ناتوانی در استراحت کردن» (D2)
۷۳	* مؤلفه‌ها و شاخص‌های «ناشکیبایی در اثر بخش نبودن» (D3)
۷۴	* مؤلفه‌ها و شاخص‌های «چالش جویی ملایم» (D4)
۷۴	* مؤلفه‌ها و شاخص‌های در پی بازخور بودن (D5)
۷۶	نظریه‌های مدیریتی اثبات شده یا ابطال پذیر؟
۷۸	● مفاهیم، پرسش‌ها و تمرین‌های تحلیلی

بخش (II): فرآیند اجرایی و فصل‌بندی یک پایان‌نامه

۸۲	رویکردهای لازم برای پایان‌نامه‌نویسی
۸۴	صفحه‌های ابتدای پایان‌نامه
۸۸	صفحه نام خداوند
۸۹	صفحه تشکر (سپاسگزاری / قدردانی)
۹۰	صفحه اهدا (تقدیم / پیشکش)
۹۱	صفحه فهرست مطالب
۹۲	صفحه فهرست بخش‌ها
۹۳	صفحه فهرست جداول
۹۴	صفحه خلاصه (چکیده)
۹۵	صفحه مقدمه (دیبچه / پیش‌گفتار)
۹۷	فصل اول: کلیات تحقیق
۹۹	جایگاه فصل اول در یک پایان‌نامه
۱۰۰	اجزای تشکیل‌دهنده‌ی فصل اول پایان‌نامه
۱۰۱	(۱) مقدمه
۱۰۱	(۲) بیان مسأله‌ی اصلی (پرسش آغازی) تحقیق
۱۰۲	انواع پرسش‌های پژوهش
۱۰۴	زمینه‌های سازمانی مسأله‌خیز
۱۰۵	انواع مسایل سازمانی
۱۰۶	منابع انتخاب موضوع و مسأله تحقیق
۱۰۶	معیارهای ارزیابی مسأله‌ی تحقیق
۱۰۷	خطاهای ممکن در انتخاب مسأله
۱۰۸	بازتاب مسأله در عنوان (Topic) تحقیق
۱۰۸	ویژگی‌های عنوان تحقیق
۱۰۹	ویژگی‌های مسأله‌ی تحقیق (پرسش آغازین)
۱۰۹	مثال‌هایی از پرسش‌ها و مسأله‌های نادرست
۱۱۴	توصیه‌هایی برای انتخاب موضوع و مسأله پایان‌نامه
۱۱۶	(۳) پیشینه‌یابی علمی و عملی مسأله (موضوع) پژوهش {مروری بر ادبیات موضوع}
۱۱۶	کارکردهای پیشینه‌یابی و پیشینه‌کاوی در تهیه طرح تحقیق
۱۱۹	(۴) اهمیت و ضرورت پژوهش

۱۲۰	۵) هدف‌های پژوهش (نتایج مورد انتظار).....
۱۲۱	۶) مبانی علمی (چارچوب نظری) پژوهش.....
۱۲۱	خاستگاه چارچوب نظری.....
۱۲۲	ویژگی‌های چارچوب نظری.....
۱۲۲	اجزای چارچوب نظری.....
۱۲۲	کارکردهای چارچوب نظری در تحقیق.....
۱۲۴	۷) مدل تحلیلی (Analytical Model) پژوهش.....
۱۲۵	۸) فرضیه (Hypothesis) های پژوهش.....
۱۲۶	نقش فرضیه در پژوهش.....
۱۲۶	ویژگی‌های کلی یک فرضیه خوب.....
۱۲۷	انواع فرضیه‌ها.....
۱۲۷	الف) فرضیه‌های همبستگی.....
۱۲۹	ب) فرضیه‌های علی (Causal) [علیه معلولی].....
۱۳۴	ج) فرضیه‌های توصیفی.....
۱۳۵	۹) فرآیند (روش و نوع) تحقیق.....
۱۳۶	۱۰) قلمرو مکانی پژوهش (جامعه آماری).....
۱۳۷	۱۱) محدوده زمانی پژوهش.....
۱۳۸	۱۲) طرح نمونه‌گیری (روش و تعیین حجم نمونه).....
۱۳۹	۱۳) شیوه‌ها و ابزارهای گردآوری داده‌ها (اطلاعات).....
۱۴۰	۱۴) روش تجزیه و تحلیل داده‌ها.....
۱۴۱	۱۵) محدودیت‌های پژوهش.....
۱۴۲	۱۶) شرح مفهوم‌ها، اصطلاح‌ها و متغیرهای پژوهش.....
۱۴۳	● مفهوم‌ها، پرسش‌ها و تمرین‌های تحلیلی.....
۱۴۵	فصل دوم: مروری بر ادبیات و پیشینه موضوع.....
۱۴۷	ضرورت پیشینه‌یابی و پیشینه‌کاوی علمی-عملی موضوع (مسأله).....
۱۴۷	فرآیند پیشینه‌یابی و پیشینه‌کاوی علمی و عملی.....
۱۴۹	اهداف پیشینه‌یابی و پیشینه‌کاوی در پژوهش.....
۱۵۰	هدف‌های پیشینه‌یابی و پیشینه‌کاوی موضوع.....
۱۵۲	فرآیند تهیه پیشینه تحقیق (فصل دوم پایان‌نامه).....
۱۵۴	معیارهایی برای ارزیابی فصل دوم.....
۱۵۵	● مفهوم‌ها، پرسش‌ها و تمرین‌های تحلیلی.....

۱۵۷	فصل سوم: روش‌شناسی تحقیق (روش تحقیق).....
۱۵۹	مقدمه.....
۱۵۹	اجزای روش‌شناسی پایان‌نامه.....
۱۶۱	(۱): آشنایی با جامعه آماری.....
۱۶۱	ضرورت آگاهی از جامعه آماری.....
۱۶۲	میدان، محل و عرصه.....
۱۶۳	(۲): نوع تحقیق.....
۱۶۳	مقدمه.....
۱۶۴	انواع کلمه پژوهش.....
۱۶۵	پژوهش‌های کمی و انواع آن.....
۱۶۹	هدف‌های پژوهش با روش تحلیل محتوا.....
۱۷۱	زبان داده‌ها.....
۱۷۱	کاربردهای روش تحلیل محتوا.....
۱۸۱	کدامین نوع پژوهش؟.....
۱۸۱	درخت تصمیم‌گیری، ابزاری برای انتخاب روش پژوهش.....
۱۸۳	پژوهش‌های کیفی و انواع آن.....
۱۸۸	پرسش‌هایی برای چگونگی انتخاب روش پژوهش کیفی.....
۱۹۱	(۳): روش (فرآیند) تحقیق.....
۱۹۱	مقدمه.....
۱۹۱	فرآیند تحقیق هم معنای روش.....
۱۹۲	روش علمی پژوهش چیست؟.....
۱۹۳	ویژگی‌های کلی فرآیند علمی.....
۱۹۴	مدیریت یک رشته، میان رشته یا فرا رشته؟.....
۱۹۴	گام‌ها و مرحله‌های روش (فرآیند) تحقیق پیمایشی.....
۱۹۷	(۴): فن‌ها و ابزارهای گردآوری داده‌ها.....
۱۹۷	مقدمه.....
۱۹۸	انواع ابزارها و شیوه‌های گردآوری داده‌ها.....
۱۹۹	* نکته‌های قابل توجه در متن کاوی.....
۱۹۹	ویژگی‌های موضوع مشاهده.....
۲۰۵	مقیاس‌ها.....
۲۰۵	انواع مقیاس‌ها.....

۲۱۶	طیف ترکیبی
۲۱۷	عیب‌های اصلی مقیاس‌ها
۲۱۹	(۵): طرح نمونه‌گیری
۲۱۹	مقدمه
۲۲۰	جامعه (جمعیت) آماری (Population Universe)
۲۲۰	نمونه آماری (Sample)
۲۲۰	نمونه‌گیری در پژوهش‌های کمی و کیفی
۲۲۰	رابطه نمونه با جامعه آماری
۲۲۱	فرآیند نمونه‌گیری
۲۲۱	برداشت‌ها از تصادفی بودن
۲۲۱	شیوه‌های نمونه‌گیری تصادفی
۲۲۲	انواع نمونه‌گیری تصادفی
۲۲۳	جامعه آماری و ویژگی‌های آن
۲۲۶	مقایسه روش‌های نمونه‌گیری
۲۲۷	اصول نمونه‌گیری
۲۲۷	عوامل مؤثر در تعیین حجم (اندازه) نمونه
۲۲۸	طرح نمونه‌گیری
۲۲۸	شیوه محاسبه حجم نمونه
۲۲۹	ارزیابی یافته‌های پژوهش
۲۳۱	عوامل مؤثر بر روایی
۲۳۲	روش‌های برآورد ضریب پایایی
۲۳۳	رابطه روایی و پایایی
۲۳۵	(۶): آزمون‌های آماری و شیوه‌ها و ابزارهای تجزیه و تحلیل داده‌ها
۲۳۵	مقدمه
۲۳۶	● مفهوم‌ها، پرسش‌ها و تمرین‌های تحلیلی
۲۳۷	فصل چهارم: داده‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل آنها
۲۳۹	مقدمه
۲۴۰	فرآیند تجزیه و تحلیل داده‌ها (Data Analysis)
۲۴۳	کدگذاری دوباره داده‌های موجود
۲۴۳	جدول‌سازی
۲۴۷	نمودار

۲۵۰	توصیه‌هایی برای تجزیه و تحلیل داده‌ها.
۲۵۱	فرارفتن از تحلیل‌های مقدماتی (منا تحلیل).
۲۵۳	تحلیل‌های آمار و کاربرد آن‌ها در پژوهش.
۲۵۷	مراحل آزمون آماری
۲۵۷	خطاها در تصمیم‌گیری
۲۵۸	تحلیل‌های کمی
۲۶۲	شاخص‌های ویژه متغیرهای ترتیبی
۲۶۲	همبستگی‌های چندمتغیره
۲۶۷	داده‌های کیفی
۲۶۸	مبنای تعیین سطح رستون
۲۶۸	داده‌های ترکیبی
۲۷۰	مراحل تحلیل داده‌های کیفی
۲۷۲	● مفهوم‌ها، پرسش‌ها و تمرین‌های تحلیلی
۲۷۳	فصل پنجم: یافته‌های تحقیق (نتیجه‌ها پیشنهادها)
۲۷۵	مقدمه
۲۷۵	دستاوردهای تحقیق
۲۷۷	● مفهوم‌ها، پرسش‌ها و تمرین‌های تحلیلی
۲۷۹	شیوه‌های آدرس دهی و کتاب‌شناسی
۲۹۷	کتاب‌شناسی کتاب حاضر
۳۰۳	پیوست‌ها
۳۰۴	پیوست (الف): راهنمای انتخاب تکنیک‌های آماری برای آزمون فرضیه
۳۲۱	پیوست (ب): اصول نقادی و معیارهای عمومی برای ارزیابی یک پایان‌نامه
۳۲۵	پیوست (ج): توصیه‌هایی برای دفاع موثر از پایان‌نامه
۳۲۹	پیوست (د): اشتباه‌های متداول در پایان‌نامه‌نویسی
۳۳۶	پیوست (ه): انواع مقاله و شیوه‌های مقاله‌نویسی
۳۴۶	پیوست (و): استقراء، روش شناخت علمی
۳۵۱	پیوست (ز): خطوط کلی فرآیند پژوهش‌های حسابداری
۳۵۷	واژه‌نامه

پیشنکار

دانشگاه جایی نیست که در آن دانشجویان حوضچه‌هایی فرض شوند که باید در آنها سطل‌های پی‌درپی اطلاعات ریخت، بلکه دانش‌پژوهان چشمه‌های نهفته‌ای هستند که در یک نظام کارآمد آموزشی، باید امکان آن را فراهم کرد تا بکسند و بجوشند و خلاقانه در بستر زمان جاری شوند. برای این ظهور خلاقانه، باید دانشجویان «روش‌ها» اندیشیدن^۱ را بیاموزند. از دانشجویان نباید انتظار داشته باشیم که فقط حاصل اندیشه‌های «این» و «آن» متفکر را از دست داده و برگه‌های امتحانی را سیاه کنند و «باسواد»^۱ شوند...

کنفوسیوس، حکیم خردمند چین، می‌دار داده است: «اگر مقلد خوبی باشیم، ممکن است روزی سخن نویی بگویم». بی‌تردید، یکی از راه‌های «وثر» این که مقلد خوبی باشیم، آموختن شیوه اندیشیدن است. یادگیری شیوه اندیشیدن در آموخته‌ها و تأمل تجرب آموز در کار و آثار دیگران برای رشد لازم است.^۲ این شیوه، همانا آموختن فن ماهیگیری بر لب دریای دانش است. این گونه تأمل، همان معنایی است که آن را از قول لقمان به ما توصیه کرده‌اند: «از کار بی‌ادبان، باید دست برداشت».^۳

سیر تکاملی جویندگان دانش

هر فردی که طالب آگاهی است در فرآیند شکل‌گیری و تکامل شخصیت علمی‌اش، سه دوره (مرحله) را پشت سر می‌گذارد:

۱) دوره بهت و حیرانی

در این دوره، فرد به آثار دیگران از روی حیرت و شگفتی می‌نگرد و در برابر آنچه که در مقابلش انجام داده‌اند یا اندیشیده‌اند و بر قلم رانده‌اند در خویش احساس کوچکی می‌کند.

۲) دوره نقادی و آزمون‌گری

پژوهشگر در این مرحله، رفته رفته جرأت می‌یابد که آثار و دستاوردهای هنری و علمی دیگران را تجزیه

۱- بسواد، از نظر واژه‌ای به معنای «سیاهی» است. گویا در گذشته، معدود کسانی که قادر بودند بر روی برگه‌های سپید چیزی بنویسند به «باسواد» بودن مشهور می‌شدند.

۲- تلاش برای معنای تفکر، عارف بزرگی چون شیخ محمود شبستری را در قرن پنجم به آنجا می‌رساند که بپرسد: چیست آن که گویندش تفکر؟

۳- قراتر از معنای اخلاقی ادب، می‌توان ادب را رعایت شرایط و انجام رفتار لازم در هر کار دانست. در این معنا «ادب» هم‌معنای واژه فرهنگ است، مانند: فرهنگ آبارتمان نشینی و فرهنگ ترفیک

و تحلیل کند و ضعف‌ها و قوت‌های کار آنها را جدای از شخصیتشان ارزیابی کند. او آرام آرام می‌تواند ارزش هر اثری را تشریح کند و وارد مرحله «تفکر انتقادی» شود و ضعف‌های آن را بشناسد.

۳) دوره خلق و آفرینشگری

در این مرحله، پژوهشگر قادر می‌شود که آثار دیگران را تکامل داده یا سخن جدیدی را مطرح کند و به ذخیره علم و هنر بشری چیزی بیافزاید.

لازم به یادآوری است که دوره‌های نقادی و آفرینندگی، جدای از هم نیستند و از نظر زمانی تقدم و تأخر خاصی نسبت به هم ندارند. این دو دوره در تلاش‌هایی که یک پژوهشگر می‌کند به هم آمیخته می‌شوند.

پایان نامه، نماد آفرینندگی علمی دانشجو

در ایام دانشجویی خروح^۱ دوره «پست» و ورود در مرحله «آفرینندگی»، شکل‌های گوناگونی دارد که مهمترین جلوه آن، «پایان نامه نویسی» است.

هر دانشجویی در دوره کارشناسی^۲ و دکتری^۳ برای خاتمه‌ی تحصیل خود، لازم است اثری پژوهشی را تهیه و ارایه کند.^۴ در واقع، پایان نامه عصاره و چکیده‌ی فعالیت‌های آموزشی و پژوهشی او در دوران تحصیل می‌شود. پایان نامه، نماد تلاش‌های یک دانشجو است که با راهنمایی استادان راهنما و مشاور به ظهور می‌رسد. پایان نامه نویسی نباید همانند درس‌های دیگر سعی شود بلکه باید ارزش آن در خلق اندیشه، پاسخ و راه حل سازی برای «پرسش‌ها» و «مسئله‌ها» مورد توجه قرار گیرد.

پایان نامه چیست؟

آرتور کول (Arthur Cole) می‌گوید:

پایان نامه، گزارشی مکتوب از فرآیند یافتن پاسخ برای یک پرسش یا راه حل برای یک مسئله است. این فرآیند دارای مرحله‌ها و گام‌ها است که یک پژوهشگر آن را آغاز کرده و به پایان رسانیده است. پایان نامه، چونان یک گزارش است که باید همه‌ی مرحله‌های پژوهش را از تعریف پرسش (مسئله) تا دستیابی به نتیجه‌های مدون و معتبر که با تجزیه و تحلیل اعداد، مدرک‌ها و سندها، مستدل شده‌است در برگیرد.

پایان نامه، اولین نماد توان پژوهش و استنباط دانشجو، در انتهای ایام تحصیل است. به سخن دیگر، دانشجو از مرحله‌های گردآوری داده (Data Gathering) و داده‌یابی (Data Finding) و آزمون آنها

۱- در دوره‌های «آموزش محور» هم که به ظاهر پایان نامه نویسی وجود ندارد، بیشتر استادان دانشجویان را مجبور به طی فرآیند پایان نامه نویسی در چارچوب درس‌هایی به نام سمینار می‌کنند، زیرا روش دیگری سراغ ندارند.

می‌گذرد یا نظریه‌ای جهانشمول (Universal) را ارایه می‌کند [نظریه پردازی] یا درجه کارآمدی یک نظریه را برای فهم و حل مساله‌ای در شرایط خاص تعیین می‌کند. [نظریه آزمایی].

پایان نامه یا رساله؟

پارهای از صاحب نظران، معنای دو واژه‌ی پایان نامه (Thesis) و رساله (Dissertation) را همانند می‌دانند. اما بعضی دیگر اولی را برای دوره‌ی کارشناسی ارشد و دومی را برای دوره‌ی دکترا بکار می‌برند.^۱

هدف از پایان نامه نویسی

درباره هدف یک پایان نامه، طیف‌های گوناگونی ابراز شده است. پارهای پایان نامه را یک کار پژوهشی دانشگاهی (Scholarly Work) و مدهای بیانگر توان پژوهش (Research Competency) دانشجو می‌نامند، بعضی نیز آن را مشارکت در ایجاد دانش (Contribution to Knowledge) بشری به حساب می‌آورند. شاید در افقی وسیع از پایان نامه نویسی، همه این هدف‌ها مورد نظر باشد هر چند این هدف‌ها برحسب رشته‌ها و اهمیت دانشگاه‌ها و نوع رشته و مساله‌ها با هم فرق کنند.

پایان نامه در رشته مدیریت

با توجه به ماهیت کاربردی علم مدیریت که بر ایجاد تحول و رشد دارد، یک پایان نامه در حوزه مدیریت، باید ذهن دانشجو را در مسیر فهم، تبیین و حل مسایل اجتماعی سازمان به حرکت درآورد و او را برای ارایه «نظریه» کارساز و انجام «عمل» در آینده‌ای بهتر آماده سازد. البته منظور این نیست که برای پایان نامه نویسی فقط باید به مسایل کاربردی پرداخت و پرسش‌ها و مسایل بنیادی را نباید مورد توجه قرار داد. این نکته از آن رو است که هیچ مساله واقعی، بدون بهره‌گیری از دستاوردهای پژوهش‌های بنیادی^۲ که در آنها تولید نظریه می‌شود امکان پذیر نیست.

وضعیت پایان نامه نویسی در رشته مدیریت در ایران

بررسی چگونگی وضعیت تحقیقات مدیریت در ایران نشان می‌دهد دوران سلطه کمی‌گرایی که در غرب سپری شده است، همچنان اثر خود را بر شیوه پایان نامه نویسی در رشته مدیریت در کشور ما تداوم بخشیده است. آنچه امروز در فرآیند پایان نامه نویسی در دانشکده‌های ایران رخ می‌دهد شکل ناقصی از آن دوران است. علاوه بر انجماد روش‌شناختی که از ابتدای آغاز علم مدیریت در ایران اسیر آن بوده‌ایم، بعد از اتمام

۱- در کتاب حاضر برای سادگی رساله و پایان نامه هم معنی در نظر گرفته شده‌اند.

جنگ هشت ساله، مدیران دانش آموخته‌ای در رشته‌های فنی به دوره‌های عالی در رشته مدیریت رو آوردند و جریان کمی‌گرایی افراطی را در این رشته بازتولید کردند. آنها مدل‌های پیچیده ریاضی را برای سازمان‌هایی طراحی کردند که از ابتدایی‌ترین مسایل رنج می‌بردند. از سوی دیگر، پاره‌ای دانشجویان باورهای مقبول جهانی را که بارها آزموده شده‌اند مورد تردید قرار دادند و همچنان می‌دهند و هزاران پرسشنامه غیرمعتبر توزیع می‌شود تا بفهمیم که: نقش آموزش چیست؟ یا آیا «آموزش» بر «بهره‌وری» تأثیر دارد؟ یا اینکه نقش فرهنگ سازمانی بر عملکرد چیست؟^۱...

حاصل این فتنه‌ها آن شده است که امروزه در کتابخانه دانشکده‌های مدیریت، صدها پایان‌نامه مشاهده می‌شود که یا به مدلی ریاضی ختم شده‌اند که معلوم نیست در کجا کاربرد یافته‌اند و به کار کجا می‌آیند، یا انواع نام‌ها را حاصل از محاسبات با نرم‌افزار SPSS که در پایان‌نامه‌ها ارایه می‌شوند، نمودارهایی که معمولاً در مؤلفی‌ها به کار می‌روند، به کار می‌برند و به همین دلیل به پایان‌نامه نویسی تهیه شده است...

به نظر می‌رسد سنجش اثاث‌نشی پایان‌نامه‌های مدیریتی در عرصه کسب و کار ایران، خود موضوع چالش‌برانگیزی برای به صدا در آوردن زنگ خطر و هدر رفتن فرصت ملی در این حوزه باشد.

آفت‌زدگی فرآیند پایان‌نامه نویسی در ایران

بررسی‌های شهودی، بیانگر آنند که فرآیند پایان‌نامه‌نویسی در بیشتر دانشگاه‌های ایران دچار بحران است؛ بحرانی که برای کنترل دامنه آن، چاره را در این دیده‌اند که در دوره‌های فوق لیسانس، رشته‌های «آموزش محور» راه‌اندازی شود. چنین وضعیتی ضروری می‌نماید که در به میزان نقشی که دارد در کاهش بحران گامی بردارد. ابعاد این بحران عبارتند از:

۱- پذیرش بیش از حد مسئولیت راهنمایی یا مشاوره‌ی پایان‌نامه توسط استادان (به دلایلی مانند بالا بودن تعداد دانشجویان، وضع معیشتی نامناسب استادان، پذیرش پایان‌نامه بیشتر به عنوان نشانه‌ی برتری و مقبولیت استاد در مقایسه با همکارانش، حرص، وضعیت خاص تخصصی استاد، کمبود استادان آشنا با پژوهش و اخلاق ویژه استاد در آسان‌گیری...)

۲- عدم اختصاص زمان لازم برای راهنمایی و ارایه مشاوره دانشجویان (به دلایلی مانند: میزان زیاد ساعت تدریس، جدی نگرفتن پایان‌نامه، آشنایی ضعیف استادان با پژوهش و در نتیجه عدم حساسیت آنها به بسیاری از اصول پژوهش، نبود مکان مناسب برای گفتگو با دانشجویان...)

۱- درباره «نقش» و «اهمیت» یک موضوع، در قالبی کلی پژوهش کردن یا تجزیه و تحلیل تجربه سازمانی خاص درباره آن موضوع، تفاوت دارد. برای نمونه: بررسی اثر کلی آموزش بر بهره‌وری، موضوعی بدیهی است، اما می‌توان درباره این موضوع اینگونه پژوهش کرد که: آیا آموزش‌هایی که با روش (الف) در سازمان (M) انجام شده است اثربخشی لازم را داشته است یا نه؟

۳- ناآشنایی بیشتر اعضای شوراها و کمیته‌های تحصیلات تکمیلی با مبانی و تکنیک‌های پژوهش. این ناآشنایی در دو شیوه زیر جلوه‌گر می‌شود:

الف: وارد کردن ایرادهای غیرعلمی بر طرح‌های پژوهشی که از سوی دانشجویان برای تصویب ارایه می‌شود.

ب: تصویب نادرست پاره‌ای از طرح‌های پژوهش که ابتدایی‌ترین اصول پژوهشی در آن رعایت نشده است.

۴- نبود یک ساز کار هماهنگ‌کننده که در مرحله‌های گوناگون پژوهش، امکان هماهنگی بین استادان را فراهم آورد (گاد مشاور می‌شود که نبود ذهنیت مشترک و تفاهم اخلاقی بین استادان راهنما و مشاوران، مدت‌ها دانشجویان را درگیر ساختن یا در مرحله‌های پایانی پژوهش یکی از استادان با آنچه که دانشجو از ابتدا انجام داده مخالفت می‌کند).

۵- نبود یک دیدگاه مشخص در تیمین حدود انتظار دانشجویان از استادان راهنما و مشاور در فرآیند پژوهش.

۶- قالبی شدن ذهن پاره‌ای از استادان در پژوهش (پاره‌ای از استادان به علت آشنایی با یک روش یا یک آزمون آماری خاص همه‌ی موضوع‌ها و فرضیه‌ها را در یک قالب ویژه می‌گنجانند. لذا مشاهده می‌شود تمامی دانشجویانی که به راهنمایی استادی خاص پایان‌نامه نویسی کرده‌اند کارشان گویی از همدیگر کپی‌سازی شده است).

۷- بحران حجم‌گرایی و بالا بودن تعداد صفحه‌ها بدون حساسیت نسبت به محتوا (جلوه‌هایی از این بحران خود را در بی‌ربط بودن مطالب پیشینه پژوهش پایان‌نامه با موضوع و مسأله اصلی پژوهش، یک رویه تکثیر کردن به تقلید غریبان در عین گرانی و وارداتی بودن کاغذ در کشور، استفاده از حروف درشت برای تایپ و ... نشان می‌دهد).

۸- غیر استاندارد بودن معیارهای ارزیابی پایان‌نامه‌ها در بیشتر جلسه‌های دفاع (هرکس شیوه‌ای در ارزیابی و سلیقه‌ای ویژه در نمره دادن دارد).

۹- تکراری شدن موضوع بیشتر پایان‌نامه‌ها و محدود شدن آنها به بررسی «تأثیرها»، «نقش‌ها» و «رابطه‌ها». لذا باید تدبیری اندیشیده شود تا هر دانشجو موظف باشد قبل از انتخاب موضوع به یک بانک اطلاعاتی مانند مرکز مدارک و اطلاعات علمی ایران مراجعه کند و تاییدیه‌ای برای وضعیت موضوع خود دریافت کند. در این گواهی باید روشن شود آیا موضوع تکراری یا نو است؟ یا این که چند نفر دیگر همزمان مشغول پژوهش بر این موضوع و مشابه آن هستند. چنین بانکی می‌تواند با همکاری مشترک کتابخانه دانشکده‌های گوناگون ماهانه اسامی آخرین طرح‌های پژوهش مصوب در دانشکده‌ها را در اختیار داشته باشد.

۱۰- همکاری ضعیف سازمانها با دانشگاهها و دانشجویان برای انجام پژوهش. به دلایلی مانند هراس، بی‌اعتمادی، پرهیز از در دسرهای دانشجویی در محیط کار، تلقی سیاسی از اطلاعات موجود در سازمان و... انجام می‌پذیرد.

۱۱- دایر شدن مؤسسه‌هایی که با همکاری پاره‌ای از استادان پایان‌نامه‌نویسی می‌کنند.

۱۲- استفاده بی‌رویه از نظرسنجی و به کارگیری نابجای پرسشنامه برای گردآوری داده‌ها (اطلاعات) در هر پژوهش.

۱۳- داوری نایب نمایین و آکنده از تعارف و کینه پاره‌ای از داوران نسبت به استادان راهنما و مشاوران که بیشتر حالت فن فروش، تسویه حساب و معامله دارد.

پیشینه کتاب

کتاب حاضر، ابتدا توسط مرکز تحقیقات علمی کشور وابسته به معاونت پژوهشی وزارت فرهنگ و آموزش عالی وقت به چاپ رسید، سپس در انتشارات بازتاب به چاپ‌های متعدد رسید. امروز پاره‌ای از دیدگاه‌های نگارنده درباره تحقیق در مدیریت با رکار اول کتاب بسیار تفاوت دارد و اگر قرار بود کتابی از نو بنگارم، بی‌گمان محتوایی دیگر داشت. اما به دلایل این کتاب به عنوان منبع درسی مورد استفاده دانشجویان است لذا در بازنویسی دچار محدودیت بودم و پاره‌ای از مطالب و دریافت‌های جدید برای رعایت سرفصل‌ها آورده نشدند تا دانشجویان دچار مشکل نشوند.

از نام کتاب پیداست که هدف از نگارش آن، تشریح مراحل و فنون تحقیق نیست. چنین هدفی در دیگر کتاب‌های نگارنده، مانند کتاب «روش تحقیق در مدیریت»، «روش تحقیق گرانددی» و «شیوه تهیه پژوهشنامه»^۱ به طور نسبی برآورده شده است. فرض بنیادین در «تدوین این کتاب، آن است که دانشجویان مطالب اولیه را در دوره لیسانس فراگرفته و نیاز به آوردن خیلی از مطالب در این کتاب نیست هر چند پاره‌ای از نکته‌های ضروری به تناسب نیز آورده شده است.

در خاتمه جا دارد از سرکار خانم فتحی که زحمت حروفچینی و صفحه‌آرایی کتاب را به عهده داشتند و همچنین آقای دکتر منافی و سرکار خانم محمدی که با دقت متن را بررسی نمودند تشکر نمایم. امید است با مطرح کردن دیدگاه‌ها و نظرهای خود در www.khaki.ir نگارنده را از کاستی‌های کتاب آگاه سازید، چرا که به قول رولان بارت (۱۹۸۰-۱۹۱۵) اندیشمند فرانسوی:

«هرگاه منشاء خود را کم می‌کند و نوشتار نیز که آغاز می‌شود مولف به قلمرو مرگ خود پای می‌گذارد.»

